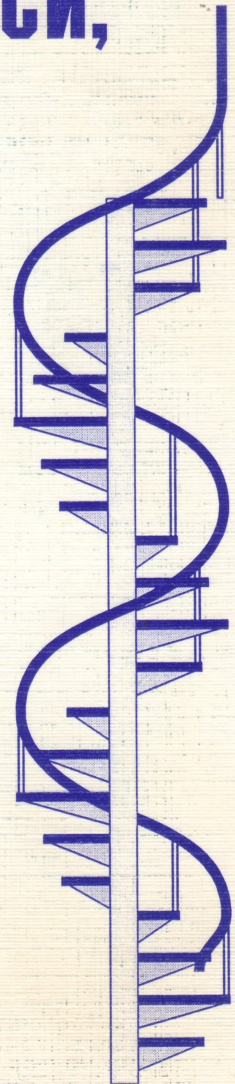

II Міжнародна наукова конференція
Луганськ • 17—18 травня 2007 р.

Міністерство освіти і науки України
Луганський національний педагогічний університет
імені Тараса Шевченка
Кафедра філософії та соціології
Центр з вивчення суспільних процесів та проблем гуманізму
Міжнародна благодійна установа
Центр національного відродження імені С. Бандери
Галицький історико-політологічний центр

СТОСУНКИ СХОДУ ТА ЗАХОДУ УКРАЇНИ: СУБ'ЄКТИ, ІНТЕРЕСИ, ЦІННОСТІ

Міністерство освіти і науки України
Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка
Кафедра філософії та соціології
Центр з вивчення суспільних процесів та проблем гуманізму
Міжнародна благодійна установа
Центр національного відродження імені С. Бандери
Галицький історико-політологічний центр

СТОСУНКИ СХОДУ ТА ЗАХОДУ УКРАЇНИ: суб'єкти, інтереси, цінності

Збірник наукових праць

Л.М. Кутиний	ДИКТИОНАРИЙ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ: КОМПРОМИСИ ТА КОНЦЕПТИ	47
Л.М. Кутиний	СОЦІОЛОГІЯ СОВОРОНОСТІ УКРАЇНИ І РОЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ	49
Л.М. Кутиний	ПРОБЛЕМИ ПИТАННЯ ГЕОГРАФІЇ СОЦІАЛЬНИХ НЕГАРАНЦІЙ	57
Л.М. Кутиний, О.В. Серотанова	ТЕКСТИ НЕБЕЗПЕКАВНОСТІ	60
Л.М. Кутиний	РЕГІОНАЛЬНІ ВІДМІЙНОСТІ СХОДУ І ЗАХОДУ УКРАЇНИ	64
Л.М. Кутиний	В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИЛИВІВ СУЧАСНОСТІ	66
Л.В. Халемко	ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТІВ СУЧАСНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	80
Л.В. Халемко	РОЛЬ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В НАДАРОДЖЕННІ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО ДІАЛОГУ	81
Л.В. Халемко	УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	81
Л.В. Халемко	СТРАТЕГІЯ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ МІСЦЕВОГО ОБЛАСТІ В УКРАЇНІ	88
Л.В. Халемко	В КОНТЕКСТІ МІЖРЕГІОНАЛЬНИХ СТОСУНКІВ	88

Луганськ
Знання
2007

УДК 316.3 (477.52/.6 + 477.8) + 94 (477.52/.6 + 477.8)
ББК 60.52 (4Укр5 + 4Укр3) + 63.3 (4Укр5 + 4Укр3)
С 82

С 82 **Стосунки Сходу та Заходу України: суб'єкти, інтереси, цінності: Зб. наук. пр. /** Наук. ред. І.Ф. Кононов. — Луганськ: Знання, 2007. — 472 с.

ISBN 978-966-8151-57-6

В збірнику друкуються праці учасників Другої Міжнародної наукової конференції "Стосунки Сходу та Заходу України: суб'єкти, інтереси, цінності" (Луганськ, 17—18 травня 2007 р., Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка). Різномірно розглянуті стосунки Сходу та Заходу України, інші регіональні проблеми. Для науковців в галузях соціології, історії, географії, економіки, правознавства, педагогіки, управлінців, викладачів та студентів вищих навчальних закладів, всіх зацікавлених регіональним життям України.

В сборнике печатаются работы участников Второй Международной научной конференции "Отношения Востока и Запада Украины: субъекты, интересы, ценности" (Луганск, 17—18 мая 2007 г., Луганский национальный педагогический университет имени Тараса Шевченко). Всесторонне рассмотрены отношения Востока и Запада Украины, другие региональные проблемы. Для ученых в отраслях социологии, истории, географии, экономики, правоведения, педагогики, управленцев, преподавателей и студентов высших учебных заведений, всех заинтересованных региональной жизнью Украины.

The collected articles include works of participants of the Second International Scientific Conference "Relations between East and West of Ukraine: subjects, interests, values" (Luhansk, May 17—18 2007, Luhansk Taras Shevchenko National Pedagogical University). Here thoroughly considered relations between East and West of Ukraine, other regional problems. For scholars in spheres of sociology, history, geography, economics, law, pedagogy, workers of governing bodies, universities' teachers and students, all, who is interested in regional affairs of Ukraine.

Науковий редактор

І.Ф. Кононов,

професор, доктор соціологічних наук, завідувач кафедри філософії та соціології
Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка

Тексти подаються мовою оригіналу і в редакції авторів

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка
(протокол №11 від 27 квітня 2007 р.)*

ISBN 978-966-8151-57-6

© Колектив авторів, 2007
© "Знання", 2007

культурним світом проти такої невиданої в історії людства політики насильства і нищення живого народу та закликає весь український загальний бік ризикованої лінії та за океаном до боротьби з більшовицьким жорстоким режимом винищення українського народу". Народний комітет також висловив признання і щирі подяки проводившій партії й УПР за їхню ініціативу у справі організації допомоги голодуючому населенню радянської України [19, арк.1, 3].

Таким чином, в час великої трагедії наддніпрянських українців — голодомору 1932—1933 рр. — населення західноукраїнських земель не було байдужим до долі своїх єдинокровних братів і сестер. Під керівництвом тодішньої найвпливовішої політичної партії регіону — Українського національно-демократичного об'єднання — було здійснено цілу низку заходів з метою моральної підтримки та матеріальної допомоги голодуючим в радянській Україні. Усе це стало черговим проявом боротьби західних українців за соборність рідного народу, його кращу будучину.

Джерела та література

1. Кугутяк М. Голодомор 1933-го і Західна Україна. — Івано-Франківськ, 1994. — 74 с.
2. Клювак В., Куцинда В. Голгофа українського народу. — Львів, 2003. — 24 с.
3. Чорна тінь голодомору 1932—1933 років над Тернопіллям: Книга пам'яті / Вступ. ст.; упоряд.: Б.Д. Лановий, М.В. Лазарович, Р.М. Матейко. — Тернопіль: Джура, 2003. — 292 с.
4. Кушнеж Р. Участь української громадськості Польщі в допомогних та протестаційних акціях проти голодомору в Україні // Український історичний журнал. — 2005. — №2. — С.131—141.
5. Кушнеж Р. Львівська українська преса про голодомор в УСРР // Український історичний журнал. — 2006. — №3. — С.199—209.
6. Папуга Я. Вплив голодомору 1932—1933 рр. на суспільно-політичне життя українців Польщі // Мандрівець. Всеукр. наук. журнал. — 2006. — №6. — С.24—32.
7. Вронська Т. Осташко Т. Участь українських зарубіжних політичних та громадських організацій в акціях протесту 30-х рр. ХХ ст. проти голодомору в УСРР // Український історичний журнал. — 2003. — №5. — С.65—81.
8. Скочиляс І. Повітовий комітет УНДО у суспільно-політичному житті Борщівщини середини 20-х — кінця 30-х рр. ХХ ст. — Львів, 1995. — 56 с.
9. Лист з Великої України // Діло. — 1933. — 27 лют. — С.4.
10. 33-й: Голод. Народна книга-меморіал. — К., 1991. — 856 с.
11. Положення на радянській Україні. Резолюція Центрального комітету УНДО з 24 червня 1933 р. // Діло. — 1933. — 1 лип. — С.1.
12. Український греко-католицький єпископат Галицької церковної провінції в справах подій на Великій Україні до всіх людей доброї волі // Діло. — 1933. — 27 лип. — С.1.
13. Український Громадський комітет допомоги страждальній Україні // Діло. — 1933. — 28 лип. — С.1.
14. Український народ // Діло. — 1933. — 14 серп. — С.1.
15. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі — ЦДА України у Львові) — Ф.344. — Оп.1. — Спр.221. — Арк.6.
16. Рудницька М. Акція рятунку голодної України на міжнародному терені // Діло. 1934. — 7 січня. — С.7.
17. ЦДА України у Львові. — Ф.344. — Оп.1. — Спр.190. — Арк.13, 15.
18. Левицький Д. Польський уряд несе відповідальність // Діло. — 1934. — 9 лют. — С.2.
19. ЦДА України у Львові. — Ф.344. — Оп.1. — Спр.41. — Арк.1.

УДК 94 (477) "18"

І.Я. Райківський

ІДЕЯ СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ В ІСТОРИЧНИХ І ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНОГРАФІЧНИХ РОЗВІДКАХ НАДДНІПРЯНСЬКИХ НАУКОВЦІВ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ ст.

У сучасній історіографії ХІХ століття трактується як період "національного відродження", формування модерної української нації, характерною рисою якого на першому етапі (науковому або академічному, "збирання спадщини" — до утворення діяльності кирило-мефодіївців у середині 1840-х рр.) стало дослідження різних сторін життя народу: фольклору й етнографії, мови, історії¹. У контексті розвитку народознавства поширювалося усвідомлення єдності етнічних українських земель, що перебували під владою Російської та Австрійської імперій. Під цим кутом зору викликає інтерес відображення ідеї соборності України у працях наддніпрянських науковців кінця ХVІІІ — середини 40-х рр. ХІХ ст. Обрана тема не знайшла достатнього відображення в історичній літературі [1], має наукову і суспільно-політичну актуальність.

¹ Періодизація українського "національного відродження" ґрунтується на трьохфазній моделі, розробленій наприкінці 1960-х рр. чеським істориком М. Грохом для "недержавних" народів у ХІХ ст., що стала найпопулярнішою в останній час. "Грохова схема трьох послідовних стадій "А", "Б" та "В", — стверджує сучасний історик Я. Грицак, — стала своєрідною азбукою для дослідників національних рухів у східноєвропейському регіоні" (Детальніше див.: Грицак Я. Страсті за націоналізмом. Історичні есеї. — К., 2004. — С.53).

Першим осередком “національного відродження” стала Слобідська і Лівобережна Україна, що зберегла історичну традицію самоврядування — політичну і культурну автономію, яка існувала до останньої третини XVIII ст. Формування атрибутів державності в період Національно-визвольної війни середини XVII ст. сприяло появі власної освіченої верстви — козацької еліти, що відіграла провідну роль у “національному відродженні” до початку 40-х рр. XIX ст. “Навіть пани вкраїнські, взявши вдячно, що їм дав царський уряд, — писав М. Грушевський, — таки не перестали жалувати за гетьманським урядом і старою автономією” [2]. Можна погодитися з І. Лисяком-Рудницьким, який “весь літературний і культурний рух аж до виступу Шевченка та Кирило-Методіївського братства в 1840-их роках” вважав “за своєрідний продовжений епілог козацької доби” [3].

Нащадки козацької старшини після отримання статусу російських дворян швидко русифікувалися, але чимало з них пам’ятали про славні козацькі часи та Гетьманщину, не втратили національного духу. Однак у їх поглядах не було усвідомлення “української” ідентичності як цілісного явища. Існували лише політичні сепаратистські сентименти серед частини знатних родин (згадаймо хоча б місію В. Капніста до Пруссії, чи “Малоросійське товариство” В. Лукашевича). Залишалася живою пам’ять про автономність Гетьманщини. “Проте усе це були *фрагменти* (виділено автором. — *І.Р.*), — вважав Г. Касьянов, — усі ці спогади, амбіції, сентименти не були систематизованим, упорядкованим уявленням...” [4].

Наприкінці XVIII — в 40-х рр. XIX ст. козацька еліта, перш ніж остаточно зійти з історичної арени, розчинитися в російському дворянському середовищі, спалахнула справжнім феєрверком яскравих наукових і літературно-художніх творів. Інтелектуальна діяльність козацької старшини започаткувала українське “національне відродження”, що охопило насамперед наукову сферу, проявилася у зростанні інтересу до фольклору та етнографії, мови, історії. Інтерес до відтворення власного історичного минулого підсилювався практичними потребами, тому що козацька старшина для отримання статусу російського дворянства мала документально підтвердити своє походження від давніх шляхетських родин часів Речі Посполитої. Так почався рух по збиранню історичних документів, а пізніше з’явилися перші узагальнюючі праці з історії України — історично-публіцистичний твір “Історія Русовъ или Малой Россіи” [5] (далі — “Історія русів”), “Історія Малой Россіи отъ водворенія Славянъ въ сей странѣ до уничтоженія Гетманства” (далі — “Історія Малой Россіи”) Дмитра Бантиш-Каменського [6] 1822 р.¹, “Історія Малороссіи” (далі — “Історія Малоросіи”) Миколи Маркевича [7] у п’яти томах 1842—1843 рр. та ін.

Публікація фахових історичних праць, поширення у рукописах славнозвісних козацьких літописів XVII—XVIII ст. (Самовидця, Величка, Граб’янки), що здобули популярність серед освіченого дворянства колишньої Гетьманщини, сприяли поглибленню історичної свідомості, викликали патріотичні почуття. Найвизначнішим історичним трактатом початку XIX ст. стала “Історія русів”, авторство якої точно не встановлено. Праця вперше була опублікована в 1846 р. у Москві відомим ученим, вихідцем з Полтавщини, професором Московського університету Осипом Бодяньським як “твір Георгія Кониського”. У передмові до видання О. Бодяньський писав про необхідність “оскільки можливо, полегшити вивчення і пізнання історії південних русів для всіх і кожного, особливо ж самих руських” [8]. У трьох частинах книги містився виклад історичного минулого рідного народу з давніх часів до ліквідації Гетьманщини в 60-х рр. XVIII ст., просякнутий ідеєю українського патріотизму.

Попри значну кількість помилок, неточностей у висвітленні історичних осіб і явищ, особливо в двох перших частинах, “Історія русів” утверджувала думку про автохтонність українців-русів та їх героїзм у боротьбі проти іноземних загарбників. У центрі розповіді про цю боротьбу — українські гетьмани, передусім Б. Хмельницький, І. Виговський, І. Мазепа, П. Полуботок та ін. Так, у вуста Б. Хмельницького автор вклав слова: “Ми підняли зброю не задля користюлюбства якого або порожнього марносластва, а єдино на оборону Вітчизни нашої, життя нашого і життя дітей наших... Всі народи, що живуть на світі, завжди боронили і боронитимуть вічно життя своє, свободу і власність...” [9]. З демократичних позицій у книзі піддано

¹ Перше видання у чотирьох частинах мало назву “История Малой России со времен присоединения оной к Российскому государству при царе Алексее Михайловиче, с кратким обозрением первобытного состояния сего края”. Вийшло у світ три прижиттєві видання у Москві (1822, 1830, 1842 рр.), четверте (1903 р.) і п’яте (1993 р.) — фактично перевидання 3-ого.

критиці ліквідацію автономного козацького самоврядування як результат колонізаторської політики російського царизму.

Автор "Історії русів" вбачав етнічну спорідненість між українськими землями Наддніпрянщини і Галичини. На його думку, територія навколо Києва, що в давні часи "дістала назву Русь, а народ, що на ній проживає, названо русами і русняками взагалі, ...поділилась назвою на Чермну, або Червону, Русь — за землею, що родить барвні трави та червець у краю полуденному...". Серед князівств, які виникли в період роздробленості Русі, виділено "Галицьке в Чермнорусії", що разом з іншими в XI-II ст. потрапило під владу монголо-татар і зазнало великих руйнувань, а пізніше було завойоване Польщею. "І ся частина Малоросії, — писав автор, — також як і вся та земля, ніколи зброєю польською упокорена не була, а лише допомогою польською і литовською визволена од інших володарів і претендентів, якими були татари і угорці" [10]. Розповідаючи про народно-визвольне повстання проти польсько-шляхетського гніту під проводом Б. Хмельницького, автор зупинився на поході гетьмана в Галичину восени 1648 р. та облозі "чільного міста Львова, князем київським Львом Даниловичем побудованого". Під час проходження територією Західної України Б. Хмельницький поновлював у містах "колишній уклад руський і усуваючи польський; а знайдені в них і в околиці тамошній поляки, що володіли і керували народом руським, викупляли себе з полону..., і висилано їх опісля за ріку Случ, з чого вийшло відоме прислів'я народне: "Знай, ляше, по Случ — наше" [11]. Однак спроба звільнитися з-під чужоземного гніту і продовжити самостійний державно-політичний розвиток не вдалася через позицію московських правителів, польської шляхти.

У розумінні автора Русь — це Україна, а руси — споконвічні жителі української землі, ім'я яких було штучно, з великодержавних міркувань, перейнято в Московію. Чітко розрізняючи русів від росіян та білорусів, автор водночас негативно ставився до етноніму "Україна", "український", вважав, що ця назва вийшла від "безсоромних і злосливих польських і литовських байкотворців", котрі твердили, нібито Русь була до заведення козацтва порожня і тільки за часів Польщі з'являється "нова якась земля над Дніпром, названа тут Україною, а в ній зводяться польськими королями нові поселення і заснуються українські козаки; а до того ся земля була пустельна і безлюдна і козаків на Русі не бувало" [12]. Щоправда, у тексті "Історії русів" зустрічаємо поняття "Україна", коли мова йшла, приміром, про Б. Хмельницького, який звернувся до тих, кому "люба цілість Вітчизни нашої, України Малоросійської" [13]. Однак у цілому автор бажав затримати давнє історичне ім'я народу — "руси", "русняки", вживав для означення українців також термін "малоросіяни" ("Малоросія"). Отже, "Історія русів", перебуваючи на межі між суто літературним та історичним твором, обіймала своєю увагою і Галичину, утверджувала у свідомості читачів почуття єдності свого народу й любові до нього, хоч і не було чіткого територіального "уявлення" Русі-України.

Концепцію "Історії русів" більшою або меншою мірою сприйняли автори перших фахових узагальнюючих праць з історії України Д. Бантиш-Каменський і М. Маркевич. Так, у книзі Д. Бантиш-Каменського "Історія Малої Росії" висвітлено історію України з давніх часів до ліквідації Гетьманщини наприкінці XVIII ст. Після доопрацювання книжка мала три частини: перша — від заселення країни слов'янами до народно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького і приєднання України до Росії, друга — присвячена періоду Руїни, третя — від обрання гетьманом І. Мазепи до скасування гетьманства [14]. Д. Бантиш-Каменський приділив багато місця історії українського козацтва, діяльності гетьманів, передусім Б. Хмельницького як вождя повсталих народних мас. Власне українські землі в період Київської Русі нерідко називаються терміном "Россія", що було свідченням недостатнього розуміння національної самобутності України та її етнічних кордонів. Історик не протестував проти зверхності Російської імперії над Україною, водночас обстоював право на автономне козацьке самоврядування. З позитивного боку оцінюється діяльність І. Мазепи та його наступників (навіть помітна ідеалізація постатей Д. Апостола, К. Розумовського), що мала на меті збереження попереднього суспільного устрою Гетьманщини.

Висвітлюючи історію Малоросії, Д. Бантиш-Каменський звернув увагу на Галичину, яку приєднав до киево-руських земель князь Володимир Святославович. Він захопив ряд міст, які "впоследстві называюься Червенскими, составляли княжество галицкое". Автор писав про "подвиги" Данила Галицького, що намагався здобути

незалежність від монголо-татар, був коронований римським папою “въ королі галицкіе..., обезсмертилъ имя свое въ исторіи” [15]. Однак у середині XIV ст. Галичина була приєднана до Польщі, під владою якої залишилася аж до 1772 р., у боротьбі за спадщину галицьких князів брали участь також Литва та Угорщина [16]. В період Хмельниччини, коли “въ самое бѣдственное для малороссіянъ время настала благополучная минута освобожденія ихъ отъ тягостнаго ига польскаго”, описано похід повстанських військ у Галичину, облогу Львова і Замостя [17]. Щоправда, праця Д. Бантиш-Каменського містила обмаль інформації про галицький край, чимало неточностей, помилок, але читач міг усвідомити єдність етнічних українських земель, проїнятися патріотичними настроями. У кінці висловлювалося сподівання, що історики описуватимуть “дѣла украинцевъ..., дѣянія мужей доблестныхъ сохраняются въ отдаленномъ потомствѣ, и самыя развалины будутъ гласить о нихъ” [18].

М. Маркевич, представник старовинного козацько-старшинського роду, видав у Москві в 1842—1843 рр. 5-томну “Історію Малоросіі”. Перших два томи були власне авторським текстом, у трьох інших опубліковані різноманітні історичні документи. Структурно твір М. Маркевича побудований за оригінальною авторською періодизацією історичного минулого українського народу: перший період — від давніх часів до 1500 р. (висвітлений побіжно); другий — від П. Лянцкоронського і створення Гетьманщини до Берестейської церковної унії; третій — від унії до Б. Хмельницького напередодні повстання; четвертий — від початку Національно-визвольної війни, що стала центральною ідеєю всієї книжки, до смерті Б. Хмельницького; п’ятий — від 1658 р. до падіння гетьмана І. Мазепи; шостий — від 1708 р. до повної втрати автономії Малоросією. Така періодизація, незважаючи на диспропорційність у викладі фактографічного матеріалу, відображає авторське розуміння безперервності української історії, в якій періоди слави та піднесення чергувалися з епохами занепаду і катастрофічної руйнації [19]. М. Маркевич використав багато архівних джерел, праць з історії, особливо “Історію русів”, показав Гетьманщину як державне утворення, через яке здійснювалося демократичне представницьке правління. Автор засуджує гетьманів, які з різних причин погодилися на обмеження автономії, водночас був прихильником “злиття” російського, українського і білоруського народів, позитивно оцінював постать Петра I [20]. “Обе Украйны (Лівобережна і Правобережна. — *І.Р.*) и Сеча Запорожская опять слились воедино..., — завершував історик виклад матеріалу подіями, пов’язаними з другим поділом Польщі (1793 р.). — Так кончилась отдельная жизнь Малороссии” [21].

У контексті висвітлення історичних подій звернуто увагу на Галичину як невід’ємну частину Малоросіі. Вже на початку своєї праці М. Маркевич писав: “Малороссия, пространство земли от Словечны (Словечна — річка у Житомирській області та у Білорусі (Гомельська область) до Дністра, от Клевени (Клевень — річка у Сумській області) до Орели (Оріль — річка у Дніпропетровській, Полтавській та Харківській областях) и от обеих Галиций (Східна Галичина (Україна) та Західна Галичина (Польща) до северного Донца (Сіверський Донець — річка у Харківській, Донецькій, Луганській областях) та у Російській Федерації (Білгородська та Ростовська області), по сознанию всех путешественников и естествоиспытателей, ее посещавших, есть одна из прекраснейших стран Европы...” [22]. В період роздробленості Русі “князья Галицкие присвоивали себе титул Великих князей Киевских... Утратив присутствие главы церкви и главы князей, первоначальная Русь по истине стала малою Русью...”. Малоросія на кілька століть була роз’єднана “с ее младшею сестрою, Русью северною”, увійшла під назвою Русь до складу федеративної держави разом з Литвою і Польщею, “как равные к равным и вольные к вольным”. “Галиция впрочем не вошла в состав тройственного союза, — зауважив автор. — Там, по занятии северной ея части поляками, еще за сорок лет прежде учреждено было воеводство Русское” [23]. У книзі писалося про похід армії Б. Хмельницького в Галичину восени 1648 р., що супроводжувався “очищением селений русских” [24]. У цілому “Історія Малоросіі” утверджувала єдність етнічних українських земель, хоч і містила надто скупу інформацію про Галичину.

Вагомий внесок у творення національної концепції історії України зробив Михайло Максимович — відомий учений, перший ректор Київського університету. Щоправда, він не залишив систематичної узагальнюючої праці з вітчизняної історії, але аргументовано розглядав Русь-Україну як пряму спадкоємницю Давньої, Київської Русі, був творцем першої наукової історії козацтва, започаткував вивчення

проблеми розвитку козацької державності — Гетьманщини [25]. М. Максимович видав три номери журналу “Кіевлянинъ” (1840, 1841, 1850 рр.), на сторінках якого висвітлювалися українознавчі питання, по суті, його наступником стали два випуски “Украинца” (1857, 1864 рр.) [26]. У своїх творах М. Максимович виявляв інтерес до Галичини як до невід’ємної частини українських земель, “русского мира”. У збірнику “Украинец” 1864 р. він, приміром, писав, що внаслідок агресивної політики шляхетської Польщі “разорвалась по-поламъ и прекратилась гетманщина Малороссійская; не послушалась гетмана Богдана и досталась Австріи перевозванная Малороссія — земля Галицкая” [27].

Крім відтворення історичного минулого, серед галузей українознавства як науки на Наддніпрянщині особливу роль у “національному відродженні” відіграла фольклористика та етнографія. Дослідження української народної творчості, селянських звичаїв, традицій започаткували Микола Цертелєв, Михайло Максимович, Осип Бодяньський, Ізмаїл Срезневський, Платон Лукашевич, Микола Костомаров та багато інших, які опублікували десятки фольклорних збірок і наукових праць. Збирання фольклору в першій половині ХІХ ст. не було механічним переписуванням і фіксацією народних пісень, дум, балад тощо, фольклорний матеріал розглядався дослідниками і як джерело історичних знань про минуле України, і як мовне джерело. Так, М. Максимович, автор “Малороссійских песен” (М., 1827 р.), “Украинских народных песен” (1834 р.), “Сборника украинских песен” (1849 р.) порівнював народне багатство з плодоносною квіткою, у якій більше життя, ніж у заморському пустоцвітові [28]. “Наступило, кажется, то время, когда познают истинную цену народности, — писав учений у передмові до збірки 127 українських пісень, видавці в 1827 р. у Москві, — начинает уже сбываться желание — да создастся поэзия истинно русская!” (в оригіналі — “Руская”. — І.Р.) [29]. У збірці вміщено думи та пісні — історичні, гайдамацькі, чумацькі, обрядові, а також пісні літературного походження. Автор підкреслював багатство народно-поетичної творчості (“едва ли какая страна может назваться столь песенною, как Малороссія...”), вважав, що “форма малороссійских песен, равно как и самый язык, занимают средину между русскими и польскими” [30]. Передмова стала практично першою теоретичною працею, з якої починають історію української фольклористики як науки. Хоч перший невеликий за обсягом збірник українських дум і був виданий у 1819 р. М. Цертелєвим (“Опыт собрания старинных малороссійских песней”), але жанрово думи не були в ньому відокремлені від пісень [31].

Аналіз тексту першої фольклорної збірки М. Максимовича (її повна назва — “Малороссійскія пѣсни, изданныя М. Максимовичемъ”) дає підстави стверджувати про усвідомлення автором єдності українських земель Наддніпрянщини і Галичини. Так, М. Максимович зробив примітку, що варіант однієї з пісень взято із львівського видання “Pielgrzym Lwowski” 1822 р. [32], що свідчило про спорідненість фольклорного матеріалу, опублікованого в Галичині під Австрією. У додатку до книги подано 5 пісень, дві з яких, зауважив учений, “поють въ Галиціи” (до окремих пісень у книзі міститься позначення про місцевості, де вони побутують) [33]. Першу збірку народних пісень М. Максимовича захоплено вітали літератори і науковці, що дали поштовх до подальших народознавчих досліджень [34].

У другій фольклорній збірці, над якою М. Максимович працював сім років, було вміщено 2,5 тис. народних пісень, як говорилося у передмові, “это предмет нештощимый”. Автор з радістю писав про видання, услід за першою граматиком О. Павловського, “двухъ малороссійскихъ грамматик” у Галичині Й. Левицького і Й. Лозинського, а також галицької народно-пісенної збірки Вацлава Залеського в 1833 р. “Большая часть Галицкихъ пѣсень, — прямо стверджував М. Максимович, хоч ця збірка тоді ще не потрапила йому в руки, — не только сходны съ пѣснями Украинскими, но многія пѣсни даже однѣ и тѣ же — въ слѣдствіе однородства...”. З огляду на те, що усна народна творчість особливо розвинулася “у Сѣверныхъ и Южныхъ Руссовъ”, містився заклик до всіх “малоросіян” взяти участь у збиранні “поэзии Украинской” [35]. Серед уміщених у збірці пісень були записи з Галичини [36]. З соборницьких позицій звучали слова М. Максимовича, що “Украинцы или Малороссіяне составляютъ Восточную половину Южныхъ или Черноморскихъ Руссовъ” з давнім центром у Києві (“Земля Русская, Украина или Малороссія”). “Западная половина ихъ составила Червленную (Красную) Русь или Галицію”, тут

“Южно-Русскій языкъ” далі “називається Руськимъ”, тоді як у Росії цю назву (“Русскаго”) перебрала на себе великоруська мова (“Съверно-Русскій языкъ”) [37].

М. Максимович став практично першим наддніпрянським ученим, який встановив регулярні близькі стосунки з галицькими діячами — І. Вагилевичем, Я. Головацьким, Д. Зубрицьким, утверджував соборницькі настрої [38]. Він слідкував за національно-культурним життям у Галичині, цікавився місцевими виданнями. Так, у другому випуску альманаху “Кіевлянинъ” 1841 р. М. Максимович опублікував статтю [39], в якій зробив аналіз літературної діяльності “на другомъ, противоположномъ концѣ Южной Руси, отдѣленномъ отъ насъ разлучнымъ Днѣстромъ” [40]. Автор схвально відгукнувся про перші твори галицьких письменників, написані народною мовою (М. Устияновича, І. Могильницького та ін.), особливо виділив “Руську трійцю” та її альманах “Русалка Дністровая”, що відзначався загальнослов’янською тенденцією “къ своенародности” [41]. У листі до О. Бодяньського в березні 1848 р. М. Максимович просив надіслати виданий у Відні літературно-публіцистичний альманах “Вѣнокъ русинамъ на обжинки”, упорядником якого був брат Я. Головацького Іван. Учений писав про намір “издать всего южно-русского народа песни...” [42].

Водночас М. Максимович зробив спробу виробити єдиний український правопис, так звану “максимовичівку”, що базувалася на історично-етимологічному принципі. Він усвідомлював, що “правописаніе нашего языка” повинно охоплювати “всѣ его видоизмѣненія, какія существуютъ въ устахъ говорящаго имъ народа — отъ Карпатскихъ горъ до степей Задонскихъ и береговъ Кубани”. В альманасі “Кіевлянинъ” зауважив, що недоліком видань “на Малороссійскомъ языкѣ у насъ въ Россіи и въ Австріи” були розходження в правописі, праці “своимъ правописаніемъ одна хуже другой” [43]. “...Мой способ писанія труднѣе не читающему, а пишущему [44], — стверджував науковець. У виданнях народних пісень 1827 р. М. Максимович уперше застосував правопис, у якому, зокрема, писав етимологічно о, е, и, коли вони вимовляються як [і], тільки з дашком, що вказував на відповідне звучання (ф, к, ы): “Для правописанія сообразуемъ долженъ быть старинный способъ писанія южнорусскій, приноровленный къ народному языку надстрочнымъ знакомъ ~” [45]. Очевидно, це робилося для всеросійського читача, що підтверджував сам автор у передмові до “Малороссійскихъ песен”, наголошуючи, що пише “не для однихъ малороссіян, но и для русских, коимъ не понятно будетъ многое, если писать по произношенію и не сблизить хотя несколько правописанія малороссійского с русскимъ” [46]. Однак “максимовичівка” не прижилася на Наддніпрянщині, зате знайшла поширення в Галичині другої половини ХІХ ст. [47].

“Матери мойї ридненькій, неньцѣ старенькій, коханій, любій Украинѣ”, — таку посвяту вмістив О. Бодяньський на початку своєї книги “Наськы украинськы казкы запорозьця Иська Матырынкы” (Москва, 1835), яку в лютому 1843 р. подарував Я. Головацькому. У передмові автор звернув увагу на багатство усної народної творчості: “Де, на свѣтѣ, такъ балакають? Нибы въ ротъ тобѣ кожне слово кладуть. Де стількы казокъ, прыказокъ, загадокъ и всякой всячины? На чужый коровай, якъ-то кажуть, очей не порывай, а свій дбай” [48]. О. Бодяньський та його брат Федір в 1830—1850 х рр. збирали матеріали народної пісенності усіх жанрів переважно на Полтавщині, Київщині та Чернігівщині і задумували видання великої фольклорної збірки, однак здійснити свій задум їм не вдалося. До нас дійшла лише частина зібраних братами Бодяньськими народних пісень, що були опубліковані в 1978 р. [49]. У своєму дисертаційному дослідженні О. Бодяньський зробив висновок про те, що між російськими і українськими піснями є велика різниця [50]. Водночас він вбачав у Галичині невід’ємну частину української етнічної території, понад 30 років (з 1843 р.) — чи не найбільш тривалий період у наддніпрянсько-галицьких взаєминах того часу — листувався з Я. Головацьким. Вони обмінювалися науковою літературою, О. Бодяньський допоміг з публікацією в Росії нагромадженого колишнім діячем “Руської трійці” багатого пісенного матеріалу з Галичини та Закарпаття [51].

Особливий внесок у справу збирання і публікації фольклорної спадщини народу зробив визначний російський філолог-славист, фольклорист і етнограф І. Срезневський. Будучи родом з Ярославля, але вихований у Харкові (сюди переїхав його батько по службі одразу ж після народження сина), І. Срезневський у молодому віці зацікавився українським фольклором і взагалі народною словесністю. Найбільший інтерес у нього викликали історичні пісні, що розповідали про історію України та Запорізької Січі. Після закінчення Харківського університету і захисту магістерсь-

кої дисертації вчений пішов працювати в університет, водночас ще з кінця 1820-х рр. збирав по селах українські пісні і звичаї. Перші свої записи українських народних пісень він видав в “Украинском альманахе” у Харкові 1831 р. Найбільш важливе видання І. Срезневського — це “Запорожская старина”, дві перші частини якої в шести випусках з’явилися в 1833—1838 рр. [52].

З вересня 1839 р. І. Срезневський упродовж трьох років здійснював наукову подорож по слов’янських землях і після Чехії в липні 1842 р. прибув через Закарпаття до Львова, де вперше особисто зустрівся з провідними галицькими діячами Я. Головацьким, І. Вагилевичем, Д. Зубрицьким та Й. Левицьким. Восени 1842 р. І. Срезневський почав викладацьку діяльність у Харківському університеті, з великим успіхом читав студентам лекції про слов’янський світ. Програма курсу передбачала, зокрема, інформацію про життя 10 народів: великоросів, малоросів, болгар, сербів, хорватів, словенців, поляків, полабських слов’ян, чехів, словаків [53]. Після 1847 р. учений понад 30 років працював на посаді професора кафедри слов’янознавства Петербурзького університету.

Серед наддніпрянських дослідників українського фольклору були нащадки козацької старшини, що мали патріотичні почуття, але не бачили майбутнього України, своє зникнення з історичної арени, асиміляцію в середовищі російського дворянства уявляли як кінець українства взагалі. Так, думку про занепад української пісенності висловлював відомий наддніпрянський письменник Г. Квітка-Основ’яненко, який писав, що на Слобожанщині пісні перероблюють на “солдатськія”, слово “козак” заміняють на “гусарин” тощо. Здавалося, народні пісні, обряди, пам’ятки старовини — все це зникає, потрібно зберегти бодай рештки того, що вмирає [54].

Яскравим прикладом цієї генерації українських діячів, що цікавилися народознавством, був П. Лукашевич — автор збірки “Малороссійскія и червонорусскія народныя думы и пѣсни” (СПб, 1836). Ця збірка вперше містила фольклорні записи, зроблені як у Наддніпрянській Україні, так і в Галичині, по обидва боки російсько-австрійського кордону [55]. У передмові було сказано, що це, ймовірно, останнє видання народних пісень, взяте “прямо изъ Малороссіи, — тамъ народныя пѣсни давнымъ давно уже не существуютъ; всѣ онѣ исключительно замѣнены солдатскими, или Великороссійскими пѣснями”. Видавець запевняв, що пропонувані пісні “есть уже мертвыя для Малороссіянъ. Это только малѣйшіе остатки той чудной пѣсенности ихъ дѣдовъ...” [56]. У першій частині книги вміщено наддніпрянсько-українські (“малороссійскія”) думи і пісні, а в другій — галицькі (“червонорусскія”).

“Вотъ уже пять вѣковъ какъ Галиція или Червоная Русь чужда своему отечеству — остальной Россіи, — стверджував П. Лукашевич у передмові до публікації галицької народнопісенної творчості. — Червоноруссы въ своей родинѣ какъ бы не существуютъ; живя въ Галиціи, вы ...даже не будете подозрѣвать, что находитесь въ Руси...”. Малося на увазі домінування польської шляхти в краї, засилля всього чужого “имени Русскому”. Однак варто лише підійти до представників нижчого стану в Галичині — і “вы въ минуту перенесетесь въ Южную Россію, въ Малороссію. ...Украина, Малороссія, есть для ихъ сердца обѣтованная земля, куда стремятся всѣ ихъ помыслы и думы. Съ какою заботливостію Галичанинъ спрашиваетъ заѣзжого изъ Россіи гостя о судьбѣ своихъ братьевъ Украинцевъ...”. На думку П. Лукашевича, навіть галицький пастух “знаетъ гораздо болѣе о герояхъ Украйны и ея исторію, нежели посѣдѣлый Малороссійскій Козакъ. Онъ гордится подвигами Малороссіянъ, какъ своими собственными” [57].

П. Лукашевич виразно обстоював єдність етнічних українських земель, був переконаний у тому, що якби Б. Хмельницький не помер так рано або дав достойного наступника, то на території аж до Вісли і Карпатських гір на заході не залишилося б жодного поляка, усі шляхтичі були б вигнані в етнічну Польщу: “Южная Россія воскресла бы ...во всемъ своемъ величіи” [58]. Звернуто увагу на присутність у галицькому фольклорі українських мотивів, “всегдашнее обращеніе къ милой для нихъ Украйнѣ и Украинскимъ Козакамъ”. Причиною цього дослідник вважав те, що наддніпрянці з успіхом боролися проти поляків — “сихъ вѣчныхъ угнетителей... Галичанъ. Вотъ почему Червоноруссы усвоили себѣ думы Малороссіянъ, между тѣмъ какъ послѣдніе, счастливые ихъ собратія, давно ихъ позабыли”. П. Лукашевич позитивно оцінив “нѣсколько сочиненій на Малороссійскомъ нарѣчій”, що виійшли останнім часом у Львові і Перемишлі зусиллями “добрыхъ Уніатскихъ пате-

ровь” (священників. — І.Р.), які надумали “воскресить въ Галиціи народное слово”. На жаль, за основу літературної мови в них взято “Польскій языкъ и Перемышльское нарѣчіе, болѣе всѣхъ прочихъ пострадавшее отъ Полонизмовъ...”. Вірогідно, мова йшла про збірку Й. Лозинського “Руське весілля”, вперше опубліковану в Перемишлі 1835 р., що містила опис весілля з обрядовими піснями правобережного перемишльського Надсяння живою народною мовою, для письма було використано польський алфавіт. П. Лукашевич висловив здивування, чому укладачі фольклорних збірок не використали “простой рѣчи восточнаго Червонорусскаго діалекта, въ которомъ еще сохраняется чистота Кіево-Русскаго нарѣчія?” [59].

Розповідаючи про правила читання опублікованих галицьких пісень, автор наголошував, що “нравы и обычаи ихъ (галичан. — І.Р.) ни сколько не разнятся отъ Малороссіянъ; нарѣчіе ихъ есть также Малороссійское. ...Въ выговорѣ должно соблюдать тѣ же правила, какія я уже изъяснилъ при Малороссійскихъ пѣсняхъ”. Усі галицькі пісні почерпнуто з видання польського етнографа Вацлава Залеського “Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego”, що вийшло у Львові 1833 р. Щоправда, писалося про вихід недавно у Львові нової збірки “Червонорусскихъ пѣсней, въ которомъ весьма много Малороссійскихъ думъ”, однак П. Лукашевич не зміг її дістати [60]. Важко здогадатися, яку працю він мав на увазі, можливо, це була не зовсім точна інформація. У книзі П. Лукашевича містився широкий спектр народнопісенної творчості з Галичини: думи, пісні опришків, коломийки, поминальні, зажнивні, весільні пісні тощо. Щодо коломийок (“коломійскія пѣсни”), було сказано, що в них видно “весь насмѣшливый характеръ Малороссіянина”. Цілком логічним був висновок автора про те, що “въ Галиціи народная пѣсенность процвѣтаетъ во всемъ блескѣ; многочисленностью своихъ пѣсней, разнообразнымъ ихъ содержаниемъ, превосходными голосами Червоноруссы берутъ преимущество ...предъ всѣми Славянскими народами”. З радістю оцінюючи вихід у Львові все нових публікацій “червонорусскихъ пѣсень”, підкреслювалося: “Честь и слава нашимъ однородцамъ!” [61].

Отже, П. Лукашевич першим серед наддніпрянських дослідників подав у одній збірці записи фольклору, зроблені на Наддніпрянщині під владою Росії (“Малороссія”) і в Галичині у складі Австрії (“Червоной Руси”). Багатий фольклорний матеріал, уміщений у двох частинах книжки, відповідно до походження, засвідчив етнічну єдність українських земель. Автор усвідомлював тотожність мови, культурної та історичної спадщини наддніпрянців і галичан, високо оцінював пошуково-дослідницьку працю галицьких діячів, яку вважав частиною спільної роботи з вивчення народного фольклору. Однак він не вживав термін “Україна”, “український” щодо Галичини та її населення, збірка народних дум і пісень П. Лукашевича не давала віри в майбутнє України, а її упорядник не бачив перспективи розвитку духовної культури рідного народу, писав про неминучість втрати національної ідентичності. Свою збірку П. Лукашевич присвятив “предкамъ Гетьманцамъ”, сподівався виконати свій борг перед батьківщиною, “исторгнувъ изъ забвенія эту Южно-Русскую народную поэзію у старцевъ” [62].

Отже, українське народознавство на Наддніпрянщині в першій половині XIX ст. перетворилося в науку, що досліджувала такі неповторні риси етнічної спільності, як історія, фольклор та етнографія, мова. Особливу роль у “національному відродженні” відіграли історичні й фольклорно-етнографічні дослідження. На сторінках “Історії русів”, фахових узагальнюючих праць з історії України Д. Бантиш-Каменського і М. Маркевича, у фольклорних збірках П. Лукашевича, М. Максимовича, що набули популярності в освічених колах суспільства, домінувала ідея самобутності та єдності українських земель під владою Російської та Австрійської імперій. Однак наддніпрянські діячі мали надто загальне уявлення про Галичину, не бачили перспективи національного розвитку на самостійній, національно-державницькій основі. Переломною подією в національному русі стала діяльність кирило-мефодіївців, що заснували першу українську таємну політичну організацію, яка поставила вимоги незалежності України з демократичним ладом.

Література

1. Іванова Л.Г. Роль інтелігенції України у формуванні етносоціальної свідомості у 30—40-і роки XIX ст. // Український історичний журнал. — 1991. — №8. — С.83—94; Рудик П.А. Роль інтелігенції в національно-культурному відродженні України (перша половина XIX ст.). — К., 2003. 2. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. — К., 1991. — С.45. 3. Лисяк-

Рудницький І. Інтелектуальні початки нової України // Історичні есе: У 2 т. — К., 1994. — Т.1. — С.173. 4. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. — К., 1999. — С.291. 5. Історія Русовъ или Малой Россіи. Сочиненіе Георгія Конискаго, Архієпископа Бѣлорускаго. — Москва, 1846. — Репринтне відтворення. — К., 1991. — 320 с. 6. Бантыш-Каменский Д.Н. История Малой Россіи от водворения славян в сей стране до уничтожения гетманства. — К., 1993. — 656 с. 7. Маркевич М. Історія Малоросії / Відп. ред. і автор передм. Ю.С. Шемшученко. — К., 2003. — 664 с. 8. Історія русів / Укр. пер. І. Драча. — 2-ге вид. — К., 2003. — 366 с. 9. Там само. — С.69. 10. Там само. — С.80, 81, 85. 11. Там само. — С.152, 153, 154. 12. Там само. — С.76, 77. 13. Там само. — С.143. 14. Бантыш-Каменский Д.Н. История Малой Россіи. — С.1, 209, 338. 15. Там само. — С.12, 14. 16. Там само. — С.3, 496. 17. Там само. — С.131, 145. 18. Там само. — С.492. 19. Ясь О.В. Дослідницький інструментарій та інтелектуальні засади "Історії Малоросії" Миколи Маркевича // Український історичний журнал. — 2006. — №1. — С.29, 30. 20. Маркевич М. Історія Малоросії. — С.VIII, X, XI. 21. Там само. — С.626. 22. Там само. — С.4. 23. Там само. — С.7, 9, 10. 24. Там само. — С.121. 25. Максимович М. Вибр. твори. — К., 2004. — С.20, 23. 26. Марков П.Г. Общественно-политические и исторические взгляды М.А. Максимовича. — К., 1986. — С.93, 94. 27. Українець 1864 года, изданный Михаиломъ Максимовичемъ. — К., 1864. — С.11. 28. Марков П.Г. М.О. Максимович — видатний історик XIX ст. — К., 1973. — С.120. 29. Максимович М. Вибр. твори. — С.346. 30. Там само. — С.343, 349. 31. Попов П.М. Перший збірник українських народних пісень // Українські пісні, видав М. Максимовичем. Фотокопія з видання 1827 р. — К., 1962. — С.306, 311; Максимович М.О. Клевець явився градомъ великимъ... Вибрані українознавчі твори. — К., 1994. — С.13. 32. Українські пісні, видані М. Максимовичем. Фотокопія з видання 1827 р. — С.155. 33. Там само. — С.263, 267, 317. 34. Бойко Н. Михайло Максимович — навіки з рідним краєм. — Черкаси, 2004. — С.47. 35. Украинскія народныя пѣсни, изданныя Михаиломъ Максимовичемъ. Часть первая. — М., 1834. — С.III, VI, VII. 36. Там само. — С.154, 173. 37. Там само. — С.68. 38. Центральний державний історичний архів України у Львові, ф.362 (Студинський К. — академік), оп.1, спр.95 (Праця "Перші зв'язки України з Галичиною"), арк.1, 3, 8. 39. Максимович М. О стихотвореніяхъ Червонорускихъ // Кієвлянинъ на 1841 годъ. — К., 1841. — Кн.2. — С.119—152. 40. Там само. — С.119, 120. 41. Там само. — С.142. 42. Максимович М. Листи / Упоряд. і вст. ст. В. Короткого. — К., 2004. — С.35. 43. Максимович М. О правописаніи малороссійскаго языка. Письмо къ Основьяненку // Кієвлянинъ на 1841 годъ. — К., 1841. — Кн.2. — С.154, 155. 44. Там само. — С.173. 45. Головацкий Я. Письмо о галицко-русской словесности Профессора М. Максимовича, писаное въ 1840 г. изъ Кієва // Галичанинъ. Литературный сборникъ. — Львовъ, 1863. — Кн.І, вып.ІІ. — С.109. 46. Максимович М. Вибр. твори. — С.353. 47. Русанівський В.М. Історія української літературної мови. — К., 2001. — С.168. 48. Наськи українські казки, запорозьця Іська Матырынкы. — М., 1835. — С.XII, XX. 49. Українські народні пісні в записах Осипа та Федора Бодянських. — К., 1978. — С.7. 50. Рудик П.А. Роль інтелігенції в національно-культурному відродженні України (перша половина XIX ст.). — С.12. 51. Дей О.І. Фольклористична діяльність Осипа та Федора Бодянських // Українські народні пісні в записах Осипа та Федора Бодянських. — С.27, 28, 31. 52. Срезневский И.И. Русское слово. Избранные труды. — М., 1986. — С.5, 6. 53. Там само. — С.9, 10. 54. Сиповський В. Україна в російському письменстві. Ч.І (1801—1850 рр.). — К., 1928. — С.22. 55. Сарбей В.Г. Національне відродження України // Україна кризь віки. — К., 1999. — Т.9. — С.52. 56. Малороссійскія и червонорусскія народныя думы и пѣсни / Упоряд. П. Лукашевич. — СПб., 1836. — С.5, 7. 57. Там само. — С.103, 104. 58. Там само. — С.105. 59. Там само. — С.106, 107. 60. Там само. — С.107, 108. 61. Там само. — С.138, 145. 62. Там само. — С.7.

УДК 316.334.3 : 321 [(477.52/.6) : (477.8)]

М.М. Сапа

ДЕРЖАВНИЦЬКА ІДЕЯ ДЛЯ СХОДУ І ЗАХОДУ УКРАЇНИ

Якось цією зимою в селі Лазецина, що у Карпатах — я гостював там кілька днів у гуцульській родині — зустрів на вулиці двох п'яних дядьків, які незлобиво сперечаючись між собою, виписували такі кривулi по дорозі, що, здавалося, й кiнь не проскочить. З тією інтелігентською поблажливiстю до "простого люду", що живе в нас мабуть ще з драгоманівських часів, я привітав їх:

- Здорові були, хлопці!
- Здрастуйте! А ви відкіля?
- З Харкова.
- Звідки?
- З Харкова.
- А ми з України.

І пішли.

Цей випадок може бути своєрідним епіграфом до роздумів про майбутнє України з її такими несхожими Сходом і Заходом, і з різним розумінням одне одного. Філософ В. Храмова вказує на появу в українському суспільстві всеохопної ідеї ра-